

معاونت امور توانبخشی

**دستورالعمل شرایط و ضوابط اختصاصی مراکز توانبخشی و نگهداری سالمندان
(غیر دولتی روزانه آموزشی و توانبخشی سالمندان)**

۱۳۹۶

دستورالعمل شرایط و ضوابط اختصاصی مراکز توانبخشی و نگهداری سالمندان
(غیر دولتی روزانه آموزشی و توانبخشی سالمندان)
(ظرفیت ۵۰ نفر)

مقدمه

نظر به اینکه بر اساس قانون تشکیل سازمان بهزیستی و بند ۹ ماده ۲۶ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۸۰/۱۱/۲۷ مجلس شورای اسلامی، صدور پروانه فعالیت برای ایجاد مراکز توانبخشی با هدف گسترش و ارتقاء سطح کیفی ارائه خدمات آموزشی، توانبخشی، مراقبتی به گروه هدف در جهت نیل به توانمندسازی آنان و کاهش تصدی گری دولت، بر عهده سازمان بهزیستی کشور می باشد، این دستورالعمل در اجراء قوانین فوق، با هم اندیشی متخصصان و کارشناسان مرتبط در سازمان بهزیستی کشور، بهزیستی استان ها، انجمن مراکز غیردولتی توانبخشی و انجمن های علمی، در سال ۱۳۹۶ بازنگری و تنظیم شده و پس از تصویب در شورای مدیران حوزه توانبخشی، به منظور اجراء ابلاغ می گردد.

ماده ۱

تعاریف

۱-۱: سالمند

به افرادی اطلاق می گردد که دارای ۶۰ سال و بالاتر باشند. از نظر سنی به سه گروه سالمند جوان (۷۰-۶۰ سال)، سالمند میانسال (۸۰-۷۱ سال) و سالمند پیر (۸۱ سال به بالا) تقسیم می گردند و از نظر میزان وابستگی به ۳ گروه سالمندان دارای حداقل وابستگی، وابستگی نسبی و حداکثر وابستگی تقسیم میشوند.

- سالمند با حداقل وابستگی: سالمندی است که در انجام فعالیت های روزمره زندگی (ADL) حداقل نیاز به کمک و نظارت ردا داشته باشد و طبق مقیاس بارتل دارای نمره ۹۹-۷۵ می باشد.
- سالمند با وابستگی نسبی: سالمندی است که در انجام بعضی و یا بخشی از فعالیت های روزمره زندگی خود نیاز به کمک دارد و طبق شاخص بارتل دارای نمره ۷۴-۵۰ می باشد.
- سالمند با حداکثر وابستگی: سالمندی است که در انجام فعالیت های روزمره زندگی (ADL) بیشترین میزان نیاز به کمک و نظارت ردا داشته باشد و طبق مقیاس بارتل دارای نمره ۴۹-۰ می باشد.
- سالمند دارای نیازهای خاص: سالمندی است دارای حداکثر وابستگی که از لحاظ جسمی، حسی و شناختی دارای نیازهای ویژه ای از نظر مراقبت، مداخلات درمانی و توانبخشی باشد.

۱-۲: مرکز غیردولتی روزانه آموزشی و توانبخشی سالمندان

به مرکزی گفته می شود که توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی با کسب مجوز از سازمان بهزیستی تأسیس گردیده و تحت نظارت آن، به سالمندان واجد شرایط، توسط تیم تخصصی توانبخشی، به صورت روزانه، خدمات آموزشی، توانبخشی پزشکی، توانبخشی اجتماعی و توانبخشی حرفه ای ارائه می گردد.

شرایط تخصصی متقاضی و مسئول فنی

۲-۱: شرایط تخصصی متقاضی

- دارا بودن حداقل مدرک تحصیلی دکترای پزشکی عمومی، متخصص طب سالمندی و یا مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد در رشته های مرتبط با توانبخشی، روانشناسی، مشاوره، مددکاری اجتماعی و پرستاری، از دانشگاه های مورد تایید وزارت علوم تحقیقات و فناوری یا وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی با معدل حداقل ۱۵ در دو مقطع تحصیلی متوالی
- سابقه کار مرتبط با سالمندان حداقل به مدت ۲ سال

۲-۲: شرایط تخصصی مسئول فنی

- دارا بودن حداقل مدرک تحصیلی دکترای پزشکی عمومی، متخصص طب سالمندی و یا مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد در رشته های مرتبط با توانبخشی، روانشناسی، مشاوره، مددکاری اجتماعی و پرستاری، از دانشگاه های مورد تایید وزارت علوم تحقیقات و فناوری یا وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی با معدل حداقل ۱۵ در دو مقطع تحصیلی متوالی
- سابقه کار مرتبط با سالمندان حداقل به مدت ۲ سال

تبصره: برای افرادی که پیش از ابلاغ این دستورالعمل و بر مبنای مفاد دستورالعمل های پیشین موفق به اخذ پروانه های موافقت اصولی و مسئول فنی گردیده اند، شرایط مندرج در دستورالعمل های زمان اخذ مجوز، جاری خواهد بود.

ضوابط پذیرش و شرایط ترخیص

۳-۱: ضوابط پذیرش

- حداقل سن جهت پذیرش ۶۰ سال می باشد.
- سالمندان با حداقل وابستگی و یا سالمندان با وابستگی نسبی مجاز به پذیرش در مرکز روزانه می باشند.
- پذیرش آزاد سالمندان (بدون یارانه)، بدون تشکیل پرونده در ادارهی بهزیستی و صرفاً با ارائه ی آمار مربوطه به بهزیستی شهرستان امکان پذیر است.
- سالمندان دارای بیماری عفونی و مسری، پس از طی دوره ی سرایت بخشی با نظر پزشک مرکز پذیرش خواهند شد.
- سالمندان معتاد پس از سم زدایی و ترک کامل اعتیاد مجاز به پذیرش می باشند.

- پذیرش سالمندان از هر دو جنسدر مرکز با رعایت ضوابط مربوطه بلامانع است.

تبصره: پذیرش معلولین جسمی حرکتی و یا ذهنی و یا دارای اختلالات روانپزشکی (در حالت پایدار) از سن ۵۵ سال در این مراکز بلامانع است.

۳-۲ : شرایط ترخیص

- ترخیص از مرکز توانبخشی سالمندان به تشخیص تیم توانبخشی مرکز وبه سرپرستی و تایید مسئول فنی و با هماهنگی اداره بهزیستی شهرستان و استان صورت می پذیرد.

ماده ۴

فرایند ارائه ی خدمات درمرکز

پس از طی مراحل پذیرش، فرایند ارائه ی خدمات در مرکز به ترتیب ذیل صورت می پذیرد:

- ارزیابی تخصصی اولیه توسط اعضای تیم تخصصی
- تشکیل پرونده ی تخصصی (درمانی، توانبخشی، آموزشی و حمایتی)
- تعیین اهداف توانبخشی فرد، به منظور توانمندسازی، جبران محدودیت های عملکردی و دستیابی وی به سطح بالاتری از مشارکت در زندگی فردی و اجتماعی و نهایتا افزایش کیفیت زندگی؛ در یک بازه ی زمانی مشخص - توسط تیم تخصصی - در جلسه ی گروهی
- تدوین و طراحی برنامه ی توانبخشی، منطبق با اهداف فوق و با مشخص شدن شرح وظایف هریک از اعضای تیم
- اجرای برنامه ی توانبخشی و ثبت کلیه ی اقدامات، نتایج حاصله و اقدامات پیگیری در پرونده ی تخصصی
- برگزاری جلسات Case Conference حداقل هر ۶ ماه یک بار با حضور کلیه افراد تیم توانبخشی (افراد دخیل در برنامه ی سالمند) و بررسی نتایج ارزیابی های دوره ای، به منظور مشخص شدن وضعیت پیشرفت و یا پسرفت فرد در روند توانبخشی و باز تعریف برنامه ی فوق در صورت پسرفت فرد

تبصره: در صورت نیاز سالمند و یا خانواده وی به جلسه Case Conference دعوت شوند.

ماده ۵

خدمات آموزشی، توانبخشی

۵-۱: خدمات آموزشی

- آموزش شیوه زندگی سالم
- آموزش مهارتهای زندگی
- کلاس های آموزشی مانند نجاری، خیاطی، صنایع دستی، بافندگی، قرآن، سوادآموزی، موسیقی، نقاشی، خطاطی و.... (با توجه به نیاز و فرهنگ هر منطقه حداقل ۲ کارگاه آموزشی)

- آموزش بهداشت و مراقبت فردی
- آموزش تغذیه سالم

۲-۵: خدمات توانبخشی

- ویزیت هر سالمند توسط پزشک عمومی یک بار در هفته
- فیزیوتراپی یا کاردرمانی حسب نیاز سالمند
- خدمات مشاوره ای سالمند و خانواده یک بار در هفته
- خدمات پرستاری یک بار در هفته
- خدمات مددکاری حسب نیاز
- خدمات گفتاردرمانی حسب نیاز

۳-۵: خدمات رفاهی تفریحی و هنری

- برگزاری اردوهای یک روزه و چند روزه، تفریحی، سیاحتی، زیارتی و علمی
- برگزاری برنامه های متناسب با مناسبت ها و ایام خاص
- کتاب خوانی، شعر خوانی و قصه گویی
- اجرای تئاتر و موسیقی
- سرگرمیهای متناسب با سن (شطرنج - جدول و...)
- نمایش فیلم
- اجرای برنامه های تفریحی ورزشی

تبصره ۱: ساعت فعالیت (و نه لزوما حضور سالمند در مرکز) در این مراکز ساعت ۸ صبح الی ۱۳ و روزهای پنجشنبه از ساعت ۸ صبح الی ۱۲ می باشد.

تبصره ۲: این مراکز در صورت نیاز و با هماهنگی سازمان بهزیستی می توانند در شیفت بعدازظهر نیز ارائه ی خدمت نمایند. ساعت کار در شیفت بعداز ظهر ۱۳ تا ۱۸ می باشد.

تبصره ۳: فعالیت بعدازظهر مراکز می تواند ادامه فعالیت شیفت صبح و یا فعالیتی با موضوع فعالیت های صبح و با مجوز سازمان های ذیربط باشد.

تبصره ۴: یارانه کامل در هرماه (در صورت تامین از سوی سازمان) به ازای حداقل حضور ۱۵ روزه و برخورداری سالمند از خدمات مرکز، تعلق خواهد گرفت.

تبصره ۵: در صورت وجود ظرفیت خالی یارانه ای در شیفت صبح، مرکز می تواند با رعایت کلیه ضوابط و مقررات و ساعات کاری حاکم بر شیفت صبح، نسبت به پذیرش سالمند یارانه بگیر در شیفت بعدازظهر اقدام نماید.

تبصره ۶: ارائه ی میان وعده به همه سالمندان الزامی و سرو ناهار اختیاری می باشد و منجر به کسب امتیاز ویژه در فرم ارزشیابی خواهد گردید.

نیروی انسانی

۶-۱: نیروی انسانی تخصصی

- مسئول فنی: به صورت تمام وقت
- پزشک عمومی: یک نفر یک روز در هفته
- کارشناس روان شناسی: یک نفر به صورت تمام وقت
- کارشناس مددکاری اجتماعی: یک نفر یک روز در هفته
- کارشناس فیزیوتراپی یا کاردرمانی: یک نفر سه روز در هفته
- کارشناس گفتار درمانی: در صورت نیاز سالمندان بصورت پاره وقت یک روز در هفته
- کارشناس پرستاری: یک نفر دو روز در هفته
- کارشناس تغذیه: یک نفر هر سه ماه یکبار
- مربی آموزشی، ورزشی و هنری: هفته ای ۸ ساعت

تبصره ۱: هر یک از نیروی انسانی تخصصی در صورت انطباق شرایط با مسئول فنی، می تواند به عنوان مسئول فنی معرفی شود.

تبصره ۲: در صورت عدم امکان بکارگیری گفتاردرمانگر برای سالمندان نیازمند به این خدمت، ارجاع این افراد به کلینیک گفتاردرمانگری و تامین هزینه مربوطه از سوی مرکز و ثبت مستندات مربوطه در پرونده ی سالمند، الزامی است.

۶-۲: نیروی انسانی غیر تخصصی

- آشپز یک نفر (در صورت عقد قرارداد با شرکت های تهیه ی غذا، نیازی به بکارگیری آشپز وجود ندارد)
- خدمه یک نفر

تبصره ۳: تعداد پرسنل پیشنهادی در این دستورالعمل مربوط به مرکز با ظرفیت ۵۰ نفر سالمند بوده و لذا در مراکز با ظرفیت بالاتر و یا پایین تر، به نسبت باید تعداد هر گروه نیروی انسانی مشخص گردد.

تبصره ۴: کلیه کارکنان هر مرکز موظف به شرکت در دوره های آموزشی مرتبط که از سوی سازمان بهزیستی کشور مشخص می شود خواهند بود.

شرح وظایف نیروی انسانی

۷-۱: پزشک

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هر یک از سالمندان

- دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- بررسی وضعیت عمومی سالمند
- انجام معاینات بالینی عمومی و در صورت نیاز ارجاع به متخصص و مراکز پاراکلینیکی
- مشاوره پزشکی در خصوص عوارض سالمندی و پیشگیری از معلولیت یا تشدید آن

۷-۲: کارشناس پرستاری

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از سالمندان دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- کمک به حفظ سلامتی جسمانی از طریق کنترل علائم حیاتی
- نظارت بر نحوه ی مصرف داروها
- نظارت بر رعایت بهداشت فردی و اجتماعی
- گزارش هرگونه تغییر در سطح سلامت سالمند
- پیگیری امور پاراکلینیکی

۷-۳: کارشناس فیزیوتراپی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از سالمندان دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی قدرت عضلات اندام ها به صورت فعال، به منظور ارتقا فرد از یک سطح پایین تر به سطح بالاتر
- آموزش های حرکتی و تمرینات متمرکز
- آموزش وضعیت های صحیح ایستادن و راه رفتن به فرد و خانواده او
- ارزیابی حسی و به کار گیری تکنیک های بازگشت حسی
- آموزش نحوه انجام تمرینات عملکردی با توجه به شرایط فرد
- تنظیم یک برنامه منظم جهت افزایش هماهنگی و تعادل میان گروه های عضلانی در وضعیت های مختلف که با توجه به شرایط و پیشرفت فرد تغییر می یابد.

۷-۴: کارشناس کاردرمانی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از سالمندان

دریافت کننده ی خدمت

- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی و کسب آگاهی از توانایی ها و ناتوانایی های سالمند
- ارائه ی آموزش های لازم برای دستیابی مجدد به مهارت ها و کسب استقلال فردی
- آموزش و تقویت مهارت های لازم در انجام امور روزانه
- آموزش استفاده از تکنیک های تطابقی جهت جبران ناتوانایی های فرد سالمند
- حمایت سالمند از نظر روانشناسی اجتماعی
- حفظ و تقویت عملکرد، قدرت عضلانی و تحرک فیزیکی در قالب تکنیک های تمرین درمانی و فعالیت های هدفمند
- تجویز وسایل کمکی
- آموزش نحوه استفاده از وسایل کمکی نظیر عصا، واکر، ویلچر و...
- تجویز و ساخت اسپلینت و در صورت نیاز، ارجاع به مراکز تخصصی توانبخشی
- ارزیابی و تقویت مهارت های حرفه ای به منظور کمک به فرد برای انجام کارهای داوطلبانه یا پاره وقت متناسب با توانمندی ها و علایق
- تقویت مهارت های شناختی، قدرت انگیزه، افزایش تحمل کاری و تقویت ارتباطات اجتماعی
- آموزش به خانواده به منظور پیگیری اقدامات درمانی در منزل

۷-۵: کارشناس روانشناسی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از سالمندان دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی بالینی
- همکاری با تیم توانبخشی در تدوین طرح توانبخشی فرد
- مصاحبه و مشاوره با فرد و خانواده
- انتقال تجارب سالمندان موفق به سایر سالمندان از طریق برگزاری جلسات مشترک
- ارتقاء کیفیت ارتباط سالمند و خانواده
- گروه درمانی
- آموزش مهارت های روانی و اجتماعی به فرد و خانواده (مهارت های برقراری ارتباط، حل مسئله، مقابله با فشار روانی، مدیریت بحران و.....)

۷-۶: کارشناس مددکاری اجتماعی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از سالمندان

دریافت کننده ی خدمت

- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی وضعیت فردی و اجتماعی سالمند و خانواده
- شناسایی منابع موجود جهت ارتقا وضعیت فردی و اجتماعی سالمند
- سوق دادن فرد و خانواده به بهره گیری از منابع فوق
- پیگیری مسائل حقوقی
- آماده نمودن خانواده برای پذیرش و ترخیص سالمند از مرکز

۷-۷: مربی آموزشی، ورزشی و هنری

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- اجرای برنامه های آموزشی، ورزشی و هنری تحت نظارت کارشناسان تخصصی و با همکاری کمک مربی
- ثبت و گزارش اقدامات و نتایج حاصله

۷-۸: کارشناس گفتاردرمانی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از سالمندانی که از خدمت گفتاردرمانی استفاده نموده اند
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی و تعیین هدف و برنامه درمانی
- ثبت دقیق جلسات درمانی و ارزشیابی دوره ای سالمندان
- ارزیابی حواس، ارزیابی ویژگی های ساختاری عملکردی منطقه دهانی، ارزیابی ویژگی های رفتاری، مهارت های دیداری و شنیداری، ویژگی های شناختی، ویژگی های زبانی و گفتاری و رفع اختلالات موجود در زمینه های مذکور جهت تسهیل گفتار
- ارائه خدمات مرتبط با رفع مشکلات تنفسی، بلع و کنترل آبریزش دهان

۷-۹: کارشناس تغذیه

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- ارزیابی سالمندان از نظر شاخص توده بدنی
- ارائه برنامه تغذیه به سالمندان نیازمند این خدمت
- تنظیم برنامه میان وعده و ناهار مرکز
- ثبت اقدامات

ماده ۸

فضای فیزیکی

- اتاق پزشک، پرستار، کارشناس تغذیه و مسئول فنی به صورت مشترک، به مساحت حداقل ۱۲ مترمربع
- فضای توانبخشی با مساحت حداقل ۱۸ متر مربع
- کلاسهای آموزشی با مساحت حداقل ۱۵ متر مربع، به طور میانگین به ازای هر ۱۵ سالمند ۱ کلاس
- اتاق روان شناس و مددکار اجتماعی به مساحت حداقل ۹ مترمربع
- اتاق استراحت سالمند حداقل به مساحت ۱۲ مترمربع
- آشپزخانه
- حمام یک سرویس
- سرویس بهداشتی سه سرویس (معمولی و فرنگی)

ماده ۹

تجهیزات و لوازم تخصصی

۹-۱: پزشکی

- درجه اندازه گیری حرارت
- فشارسنج
- گوشی پزشکی
- تخت معاینه
- پاراوان
- ترازوی پزشکی
- جعبه کمک های اولیه

۹-۲: فیزیوتراپی و کاردرمانی

- دستگاه اولتراسوند
- TNS
- مادون قرمز
- تحریک الکتریکی
- فریم و ضمایم
- پارالل و آینه
- چرخ شانه
- دوچرخه ثابت
- پولی و ضمائم و ست دست ورز
- انواع عصاها و واکر

- خمیردرمانی
- نردبان انگشتی
- ودج تقویت کوادرسیپس
- تخت درمان کاردرمانی

۹-۳: آموزشی، تفریحی و ورزشی

- یک دستگاه تلویزیون
- یک دستگاه پخش صوتی - تصویری
- یک دستگاه رایانه با امکان دسترسی به اینترنت
- وسایل تفریحی و ورزشی متعارف مانند شطرنج، جداول مختلف و وسایل دیگر با توجه به علاقمندی سالمندان مرکز

۹-۴: اتاق استراحت سالمند

- مفروش به فرش و موکت همراه با پشتهی و یا مجهز به مبل راحتی